

Mihai CIMPOI
Institutul de Filologie Română
„Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
al MECC
(Chișinău)

CARTEA VIEȚII
LUI MIHAI EMINESCU

CARTEA VIEȚII LUI MIHAI EMINESCU

The book of Mihai Eminescu life

Abstract: The study of the acad. Mihai Cimpoi presents prolegomena to the life and work of Mihai Eminescu in chronological forms, accompanied by brief analysis of his creation periods.

The author focuses on the poet's inner biography deduced both from happenings, circumstances, from the relations with the contemporaries and from his work, according to the principle proposed by Eugen Simion: the problem „is not to explain the work by the existence of the author, but to understand how much the existence is involved in it”.

Keywords: book, (inner) biography, existential biography, personality, legend, truth, reception, historiography, being, knowledge.

Rezumat: Studiul acad. Mihai Cimpoi prezintă prolegomene la viața și opera lui Mihai Eminescu sub formă de fișe cronologice, însoțite de analize succinte ale perioadelor de creație.

Autorul pune accent pe biografia interioară a poetului, dedusă atât din întâmplări, circumstanțe, din relațiile cu contemporanii, cât și din opera sa, conform principiului propus de Eugen Simion: problema „nu e de a explica prin existența autorului opera, ci de a înțelege în ce măsură existența e implicată în operă”.

Cuvinte-cheie: carte, biografie (interioară), biografie existențială, personalitate, legendă, adevăr, receptare, istoriografie, ființă, cunoaștere.

Tabelele cronologice ce preludează multe ediții sunt – în majoritatea cazurilor – extrem de sumare, limitându-se la faptele crestomatice (s-a născut – a studiat – a scris – a ocupat posturi etc.), adică la ceea ce însuși poetul denumesc în *Scrisoarea I* „biografia subțire”. S-a încetățenit, din păcate, și o altă practică păguboasă: trecerea în revistă a evenimentelor biografice se calchiază după anumite biografii romanțate sau strict documentare care au impus o schemă tipologică rutinară menită să demonstreze viața marcată de sărăcie, vitregiile sorții, nebunia, indiferența contemporanilor etc.

Și Călinescu observa că „legenda vieții proletare a lui Eminescu devine o problemă psihologică și biografică de oarecare curiozitate”: „Mai toate amintirile contemporanilor, argumentează criticul, sunt născute din dorința de a explica nebunia poetului prin dezordinea vieții sau din musturarea socialistă adusă societății de a fi lăsat pe marele ei exponent intelectual să moară de foame. Dar deși nu mai poate fi îndoială că mijloacele de existență ale poetului erau foarte modeste, nicio schimbare esențială nu se făcuse în viața sa, care continua să-și urmeze legile ei proprii, independente de orice problemă economică” (Călinescu, George, 2002, p. 179). Era o obișnuință a poetului atunci când nu lucra la redacție, de a se izola de societate, „în peștera sa” și de a se cufunda în forul său lăuntric.

S-ar părea că tabelul cronologic, care e, în fond, un *letopiseț* reactualizat, „o scriere a cursului anilor” simplificată *in extremis*, corespunde unei obiectivități maxime, dat fiind că se axează exclusiv pe o expunere de date documentare, pe *un grad zero* al (de)scrierii vieții și operei unui scriitor. Se merge pe evenimentele biografice mai importante și pe consemnarea apariției în reviste și în edituri a lucrărilor sale fundamentale și în măsura posibilității oferite de spațiu, a reacțiilor critice, a polemicilor iscate și – în unele cazuri – și a momentelor receptării postume. În accepția curentă, nu-i decât *un fișier biobibliografic*.

Totuși el deschide o carte sau o întregă serie de volume, unele reprezentând chiar o cuprindere exhaustivă, în formă definitivă de *opera omnia*, și atunci obține un spor de valoare, o semnificație aparte: e o primă introducere, chiar dacă sumară, exclusiv factică, în viața și opera unui scriitor, e o primă proiecție de lumini, fie și cu o rudimentară lampă, asupra universului artistic al acestuia: cursul evenimentelor, șirul lor fenomenologic desfășurându-se cu de la sine putere, vorbindu-ne fie și numai în chip sugestiv, printr-un apel la pregătirea intelectuală a cititorului, despre cine este autorul, despre mediul și cadrul existențial în care a trăit și despre spiritul timpului în care a creat, despre acel ineluctabil *Zeitgeist* hegelian.

Tabelul cronologic, conceput sub forma de CV birocratic de azi, operează un act de introducere, de inițiere, de stabilire inițială a punctelor de reper în cunoașterea vieții/operei – ecuație clasicizată în studiile monografice de ieri și nepărăsită nici azi, deși se manifestă în strategii exegetice mai nuanțate: cu semnalarea doar a biografemelor, cu accentul pus pe biografia interioară, cu evitarea legăturii directe, pozitivist-lansonieni a operei cu viața, cu psihanalizarea unor aspecte ale comportamentului și aplicarea unui studiu psihodiagnostic ș.a.

Fiind înrudit genetic cu schița biografică, fiind el însuși o schiță biografică strict documentară, tabelul cronologic, chiar dacă îi este dată această condiție de a se reduce la consemnarea seacă, la gradul zero al comentării critice, nu poate evita totalmente o anumită subiectivitate și o anumită primejdie – cea a limitării la anecdotic.

Pe la începutul anilor '40 ai secolului al XX-lea, înainte de a scrie biografia romanțată a lui Eminescu, G. Călinescu se referea la obișnuința unor istoriografi dezolați de a afla ce a făcut poetul în fiecare zi și de a se interesa nu de viața spirituală, ci de cea *animală*: că bea cafea, că știa să înoate, că era hirsut, că mânca mult, că avea răni pe picior și pe tot corpul și avea talpa piciorului plată, iar când vorbea mușca din mustață...

„Toate acestea, conchidea Călinescu, sunt anecdote. Din ele trebuie să scoatem figura internă a poetului, portretul său spiritual și acesta trebuie dedus mai cu seamă din operă. Adevărata viață sufletească a unui poet e înscrisă în poezia sa, iar viața zilnică e o aparență de cele mai multe ori contradictorie”. Criticul argumentează concret: „Dacă ar fi să scriem o biografie eminesciană bazată pe anecdotă, am ajunge la trista consecință să scriem istoria nebuniei lui. Mai toate amintirile contemporanilor săi sunt născute din dorința de a explica nebunia prin dezordinea vieții sau de a combate afirmația că Eminescu n-ar fi fost un om normal. Dar și aceste date patologice pot fi utilizate de un spirit analitic fin, pentru a deduce din ele forma normală a spiritului eminescian, știind că demența nu creează, ci numai tumefiază conținutul psihic preexistent” (Călinescu, George 1978, p. 26).

Tabelele cronologice de până acum, unele întocmite de eminescologi notorii (D. Vatamaniuc, I. Crețu, D. Murărașu, S. Horvat) nu au putut evita predeterminata fundamentare pe niște puncte de reper comune, din biografiile lui Maiorescu și Călinescu, care ne-au oferit moduri de abordare (declinuri hermeneutice) deja clasicizate. Studiile documentare mai noi ale lui N. Georgescu și Th. Codreanu au schimbat această optică schematizată, impunând cu totul alte abordări și răsturnând aproximările privind, bunăoară, aceeași „nebie” și diagnosticul bolii poetului. Un loc comun al prezentării biografiei lui Eminescu a fost demonstrarea mizeriei materiale în care ar fi trăit, care ar fi determinat și „pesimismul” său. Împotriva acestui mod de a înțelege lucrurile protesta Călinescu la 1931 (criticul o considera „una din legendele care denaturează o turburare chiar în înțelegerea operei sale”), Șerban Cioculescu la 1940, iar George Munteanu mai târziu venea cu notarea sumelor considerabile de bani de care dispunea. Cronograful *eminescian* a lui N. Georgescu (2018) impune, printre altele, anumite precizări documentare și se referă mai detaliat la publicistica sa.

Referindu-se la prefața semnată de A.D. Xenopol la ediția din 1893, în care acesta afirma că „l-a înnebunit țara lui, poporul lui ce nu l-a cunoscut, ce nu a vrut să facă în folosul lui, cât a trăit, nicio jertfă spre a-i procura mijloacele subzistenței, ci la lăsat să-și trăiască viața în neagra mizerie în o casă de nebunii”, Perpessicius consideră că ea exagerază până la pamflet condițiile sociale în care a trăit Eminescu. Firește, avem în cazul lui Eminescu o *predeterminare destinală*: condiția de a fi trăitor într-o societate marcată de fenomene negative pe care le-a satirizat atât în poezie, cât și în publicistică, l-a obligat să exercite o muncă grea la *Timpul*, a fost lovit de o boală gravă cu care a luptat stoic, a avut dușmani, detractori, oameni chiar din cadrul *Junimii* care nu l-au înțeles, a fost nefericit în dragoste, relațiile lui cu Veronica Micle generând bârfeli, comentarii ironice și nefiind acceptate de Maiorescu, de sora sa Harieta, de prieteni.

Or, personalitatea sa se datorește nu doar calităților excepționale cu care a fost înzestrat, ci și epocii în care i-a fost dat să creeze.

Nichita Stănescu se referea la modul de a descrie viața lui Eminescu ce frizează grotescul și absurdul în *Orfeu sau scurt tratat de geometrie a cuvintelor*: „Poate cea mai înfloritoare literatură despre literatură, ne-a oferit-o existența fizică și socială a lui Eminescu. Cele mai nemaipomenite elucubrații, cele mai mari fantasmagorii, cele mai mari indiscreții și colportări, – de la bârfa ordinară până la compasiunea sublimă –

le-a suportat existența fizică a lui Mihai Eminescu. Cred că dacă poetul ar fi putut să parcurgă măcar o parte din amănunțitele și fadele biografii pe care posteritatea i le-a dedicat, nici n-ar mai fi vrut să fie. S-a spus că era bolnav și s-a justificat prin boală talentul său; s-a identificat geniul (ce tristețe) cu nebunia; i s-au catalogat femeile, a fost măsurat cu metrul (al cărui etalon se păstrează la Londra), s-au făcut considerații despre lungimea și lățimea frunții lui; mai mult decât atât și groaznic după moarte, i s-a cântărit creierul, vai, Doamne! după moarte i s-a cântărit creierul...”

Constatările absolut contradictorii au dominat aceste fade biografii: „S-a constatat că bani, atâția câți i-ar fi trebuit, a avut, dar a fost risipitor; s-a constatat dimpotrivă că a fost sărac și umilit și neînțeles de societate, deși după moartea lui chiar și cei care nu-l văzuseră susțineau că l-au văzut cu ochii”. Constatările de felul acesta se fac și referitor la studiile sale (a putut studia la Berlin; n-a putut studia la Berlin), la muzele care l-au inspirat (*Atât de fragedă*, ironizează Stănescu, a scris-o pentru o femeie, dar a dăruit-o la trei), la înfățișarea sa (era elegant; nu era elegant), la modul în care bea (era bețiv; nu era bețiv) și altele asemenea. „În general, i s-a acreditat o viață de om ultrasensibil, trist, și, din punct de vedere al fericirii intime, de ratat”, mai notează autorul *Necuvintelor*, întrebându-se „Să fi fost oare?” și afirmând: „Totul se potrivește, totul nu se potrivește”.

Concluzia considerațiilor nichitastănesciene este că literatura nu se face cu justificări: „Numai după ce literatura este făcută, ea își poate găsi justificări. Foarte mulți au încercat să justifice geniul eminescian prin viața sa. Ce eroare? Viața lui Eminescu este interesantă pentru că e viața lui Eminescu”.

Eminescu nu ar fi fost Eminescu dacă nu scria *Luceafărul*, *Odă în metru antic* și prin obositele-i degete *Kamadeva Zeul indic*. „Cine știe, poate vom putea scrie și noi *Luceafărul* sau *Oda* sau *Glossa* sau *Kamadeva*. Dar *Luceafărul* l-a scris el, Domnia-sa, Domnul acestei țări, Mihail Eminescu”.

Am citat atât de detaliat din *Tratatul...* lui Nichita Stănescu, fiindcă exprimă o realitate paradoxală, prinsă mereu în mrejele contradictoriului și reflecțiile sale ne pot servi și drept călăuză metodică în prezenta *Cartea vieții lui Eminescu*, ținând cont nu numai de existența sa socială și fizică, ci și – mai cu seamă – de cea intelectuală și cea incifrată/figurată în opera sa, în imaginarul lui mitopo(i)etic.

Adevărata sa biografie este indiscutabil biografia de creație. Poate avea o anumită semnificație faptul că *Luceafărul* e inspirat de Veronica Micle într-o fază de *seninătate*, după cum recunoaște însuși poetul, sau alte amănunte sentimentale (unele ținând de spiritul cancanier sau chiar de trivialitate precum schema inventată de Brătescu-Voinești: Hyperion-Eminescu, Cătălina-Veronica, Miorescu-Demiurg și Cătălin-Caragiale), dar cel mai important este că e opera lui Eminescu.

Necesită o nouă interpretare și „nebunia” lui Eminescu. Poetul însuși se temea, după cum mărturisește într-o scrisoare către Chibici, că va fi luat drept nebun. Psihatrii și psihologii de azi consideră că nebunia nu este numai lipsa de judecată, privarea sau negarea rațiunii, ci de asemenea o manifestare a iraționalului, a ceea ce este marginea rațiunii, putând fi chiar superioară acestuia. Conceptul de „nebie” e învechit, spun aceștia.

Discutând cazurile celor cu o inteligență deosebită (e vorba de Baudelaire, Maupassant, Daudet, Nietzsche), ei ajung la concluzia următoare: „Nebunia este riscul la care se expune geniul, prețul de răscumpărare a perspicacității și a îndrăznelii inteligenței când, în căutare de prime baze sau de ultime finalități ale Ființei și ale Cunoașterii, ea pune din nou în discuție principiile și inventează reguli noi” (Gurlinger, Lucien, p. 284).

Max Scheler e de părere că între nebunie și normalitate nu e decât o diferență nesemnificativă.

Goethe afirmă, în convorbirile sale cu Eckermann, că o bună parte din personalitatea lui Shakespeare se datorează „puternicei atmosfere creatoare a veacului și a timpului său”.

Mutatis mutandis, se poate spune și despre personalitatea lui Eminescu, care face parte integrantă din însăși puternica atmosferă creatoare a celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea când România și-a dobândit independența și s-a încadrat în marele „concert european”, când s-a impus o etapă de maturitate a culturii naționale, aceasta, după opinia lui T.S. Eliot, fiind condiția apariției unui mare poet.

Referindu-se la *Adevăr și poezie*, carte despre viața sa și la *Adevăr* a lui Jean Paul, despre viața autorului acestuia, Goethe vorbea și despre necesitatea ca o biografie să înregistreze fapte cu o semnificație deosebită și adevărată: „O întâmplare din viața noastră nu cântărește nimic dacă n-are altă calitate decât aceea de a fi fost adevărată. Ca să tragă la cântar i se cere să și fi însemnat ceva”. (Eckermann, Johann P., p. 470).

Faptele adevărate și cu o semnificație deosebită sunt, în biografia lui Eminescu, cele ce depășesc valoarea lor anecdotică, insignifiantă, senzațională. Cadrul biografic extern, bazat pe *viața animală*, vorba lui Călinescu, și pe o factologie culeasă din amintirile și din referințele apărute în presă ale contemporanilor poate să nu aibă nicio relevanță dacă biograful nu întrevide o idee înaltă, o semnificație morală, socială, psihognostică (psihologică), o ilustrare a concepției despre lume, artă, o pledoarie pentru adevăr, onestitate deontologică, o profesiune de credință, un dat caracterologic.

Biografia interioară este cea adevărată, ea putând fi dedusă numai și numai din operă, din biografiemele descrise sau doar sugerate în poezia, proza, dramaturgia și publicistica sa.

Pentru ca biografia să se închege într-o icoană totală și liniile ei să capete înțeles, nota D. Caracostea, e nevoie ca amănuntele să ducă la o *intuiție* clară a personalității. Aceasta și opera trebuie supuse unui control reciproc: „Un amănunt biografic capătă valoare istorică numai atunci când intră în geneza unei plăsmuiri”. Factorul genetic hotărâtor e cel către „care converg toate amănuntele vieții”, care „cuprinde într-o unitate largă întreaga creațiune a poetului: concepții, motive, stil, în ce au mai individual”. (*Caracostea, Dumitru*, p.11)

Urmărirea cursului evenimential al biografiei lui Eminescu ne trimite stăruitor spre poemul *Melancolie*, unde putem citi:

„Și când gândesc la viața-mi, îmi pare că ea cură
Încet repovestită de o străină gură...

Ca și când n-ar fi viața-mi, ca și când n-aș fi fost
Cine-i acel ce-mi spune povestea pe de rost”

Biograful se vede, indiscutabil, în interogația insinuantă a lui Eminescu. El e *acel* ce repovestește „cu o străină gură” pe de rost povestea vieții poetului crezând că se proiectează în interiorul ei și că înșiră faptele *adevărate*, singurele care trag la cântarul valoric.

În definitiv, e *acel* care e chemat să contureze un anumit portret spiritual cu un vector caracterologic, în ciuda faptului că însuși cel portretizat se abate de la drumul ce pare numai al lui, hărăzit ca atare de soartă. Să amintim că poetul se autodefinia în *Fragmentarium* ca „un univers necunoscut”, ca „un punct în cartea destinului, care nu trebuie să fi fost, la care răsuflarea cititorului se oprește fără să trebuiască”. Sunt notații care ne trimit la *Povestea magului călător în stele (Feciorul de împărat fără stea)*: „Când cartea lumii mare Dumnezeu o citește / Se-mpiedică la cifra vieții-ți făr’ să vrea. / În planu-eterității viața-ți greșeală este, / De zilele-ți nu este legat-o lume-a ta. / Genii beau vinu-uitării când se cobor din ceruri: / Deschise-ți-s, nebându-l, a lumilor misteruri”.

Ne vedem obligați să trecem și o altă probă exegetică, pe care T. S. Eliot o denumea separarea, în cazul unui mare poet, a *omului care suferă de omul care creează*. De aceea, ne propunem să deducem *Cartea (= povestea) vieții* lui Eminescu mai cu seamă din opera sa, unde este Poetul ce creează și ilustrează arhetipul Poetului (așa cum demonstrează C. Ciopraga) cu toate alte investituri simbolice – în rol deci de Bard, Geniu sau Hyperion, Orfeu, Pasăre, Mag, Faust – și să străluminăm tangențial și modul său de existență, spre a obține un portret psihognostic al Omului care suferă, răsfrângând natura umană ca atare, și în care bate „inima lumii”, precum zice el însuși în *Scrisoarea I*.

Constantin Noica, referindu-se la mărturisirea Mitei Kremnitz ce a fost dezamăgită de poet („nimic măreț, nimic titanic”), citează, pentru a argumenta, chiar din Eminescu: „De ce când cineva, (oricine ar fi, citește biografia unui geniu cearcă a găsi, încifrează chiar trăsuri ale individualității sale în acele trăsuri mare ale unui bărbat însemnat? Fiindcă într-adevăr în fiecare organism omenesc sunt *potentia* (în putere, *n.n.*) coardele omenirii întregi, este același om care trăiește în toți” (Noica, C. p. 156).

Referințe bibliografice

1. CARACOSTEA, Dumitru. *Studii eminesciene*. București, 1975.
2. CĂLINESCU, George. *Viața lui Mihai Eminescu*. ed. de Ileana Mihăilă, București, 2002.
3. CĂLINESCU, George. Mihai Eminescu. *Studii și articole*, col. „Eminesciana – 13”, Iași, 1978, p. 26).
4. GURLINGER, Lucien. În: vol. coord. de Arlette Bouloumié *Ecriture et Maladie*, Paris, 2003; ed. rom. *Creație și Maladie*, București, 2006.
5. ECKERMANN, Johann Peter *Convorbiri cu Goethe...* . București, 1965
6. NOICA, Constantin. *Introducere la miracolul eminescian*. București: Humanitas, 2014.